

кову діяльність. Проте робота оперативно-розшукових підрозділів в структурі правоохоронних органів, перелічених в законі, є незадовільною. Діяльність цих підрозділів, яка на дев'яносто відсотків пов'язана з кримінальним судочинством, необхідно розширити, спрямувавши її виключно на виявлення та руйнування організованих злочинних угруповань не тільки ззовні, а й з середини. Це їх основна робота, яка не сумісна з виконанням інших обов'язків. Доцільно передати досудове слідство з діяльності органів СБ та МВД України в самостійний Слідчий комітет. Крім того, для активізації оперативно-розшукової діяльності необхідно надати прокурорам основної ланки (районні, міські, міжрайонні та до них прирівняні) право здійснення нагляду за цим важливим видом правоохоронної роботи, бо розкриття та розслідування злочинів в сфері економіки — це взаємозв'язана єдність організаційної, оперативно-розшукової та процесуально-слідчої діяльності. Відсутність дієвого нагляду за будь-яким з цих видів роботи погіршує боротьбу зі злочинністю, веде до свавілля та беззаконня.

Викладені міркування, що базуються на висновках, одержаних органами прокуратури при здійсненні нагляду за дізнанням та досудовим слідством при розкритті та розслідуванні кримінальних справ про злочини, вчинені в сфері економіки, стосуються тільки окремих сторін розробки науково-прикладної програми боротьби з цими видами злочинів.

5. ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ У БОРОТЬБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

О. БУЩАН, канд. юрид. наук (НЮА України)

ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ФАХІВЦІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ БАНКІВСЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

У банківській системі зараз відбуваються докорінні зміни, вона все більш набуває комерційного характеру. З установ, зайнятих головним чином розподілом кредитів між суб'єктами господарювання, комерційні банки стають ринковими структурами, які поряд з традиційними почали виконувати більш широке коло банківських операцій.

Разом з тим за умов порушених господарських зв'язків між глибоко інтегрованими підприємствами з розбалансованою фінансовою системою, порушенням механізму ціноутворення, розпорошеністю кредитних ресурсів по дрібних та середніх банках значна частина фінансових потоків йде не на рентабельні виробничі програми, а на обслуговування тіньо-

вих товарних потоків, виплату процентів за кредити, боргів тощо. Перелічені та інші обставини протягом останніх років негативно впливають на діяльність комерційних банків, що викликає зростання протиправних проявів у тій чи іншій сфері фінансово-господарської діяльності, в тому числі й в окремих ланках банківської системи. Банківську систему можна назвати перехрестям, де крім товарно-фінансових потоків проходять фіктивно утворені грошові кошти, інші кримінальні капітали, які потребують «відмивання» за допомогою банківських операцій, тобто багаторазового їх перерахування з метою вуалювання джерел їх утворення та впровадження у легальний бізнес, де існують зловживання з боку як працівників банківських установ, так і клієнтів банків.

Тільки у 1996 р. у банківській сфері організованими злочинними групами вчинено 91 злочин, що свідчить про небезпечне становище. Оскільки практичні працівники правоохоронних та інших контролюючих органів, служб банківської та підприємницької безпеки не мають достатньої спеціальної банківської освіти, виникає необхідність у залученні певної категорії фахівців. Тільки обізнаність з системою бухгалтерського обліку з урахуванням особливостей технології банківського документообігу при тих чи інших конкретних операціях дасть можливість орієнтуватися у частих змінах розрахунково-кредитних відносин та криміногенних процесах, що можуть їх супроводжувати. Це складатиме для слідства інформацію про вчинений злочин у повному обсязі. Тому при розслідуванні таких справ необхідна участь спеціалістів-економістів, фахівців банківської справи, бухгалтерів та ін. Це підтверджується опитуванням слідчих і прокурорів з даного питання, яке проводилося дослідницькою групою НДІВПЗ АПрН України у 1996—1997 рр.

Під час розслідування злочинів, що вчиняються у кредитно-банківській сфері, виникає необхідність у дослідженні певного кола документів. Вказані обставини обумовлені необхідністю у науковій розробці значного кола питань дослідження документів у плані як слідчого огляду, так і виконання судових експертиз (почеркознавської, техніко-криміналістичної, бухгалтерської та інших економічних експертиз). Під час вивчення слідчої практики у ряді випадків встановлені факти недооцінки документів, що не тільки мають непрямі дані про злочин, а й безпосередньо підтверджують ознаки цього виду злочину.

Крім того, положення ускладнюється недостатнім знанням: 1) номенклатури банківських документів, їх взаємозв'язок у системі документообігу, методик аналізу змісту (записів) документів, ознак, що вміщуються в документах і вказують

на можливий злочин; 2) значення для розкриття та розслідування злочинів документів — електронних носіїв інформації, які є як письмовими, так і речовими доказами, першочерговими та похідними джерелами доказів; 3) ролі документів на перевірочній стадії при вирішенні питання існування та повноти підстав для порушення справи; 4) тактичних прийомів при попередньому дослідженні документів та електронних носіїв інформації при слідчому огляді, що впливає на оцінку та використання результатів огляду як єдиного процесу роботи слідчого з документами по справі; 5) інформації, що зосереджена в актах документальних ревізій, аудиторських перевірок (та інших документів, що до них додаються), як одного з центральних вузлів розслідування, навколо якого зосереджується робота слідчого з документами; 6) підготовки та здійснення огляду документів як окремої слідчої дії, так і виконання огляду в процесі здійснення інших слідчих дій, наприклад, при огляді місця злочину та ін.

У зв'язку із розслідуванням кредитно-банківських злочинів частіше за все до поняття «документи» відносять письмові акти бухгалтерського змісту, з чим асоціюється специфіка та коло документів, що вивчаються під час розслідування даного виду злочину. Проте під час розслідування виникає необхідність у дослідженні значно більшого кола носіїв інформації різних видів, у тому числі електронних.

У літературі останніх років недостатньо уваги приділялося розгляду питань судової експертизи при розслідуванні розкрадань. Щодо економічних експертиз у сфері розслідування банківських злочинів, то вони зовсім не розглядалися.

Проте при розслідуванні виникає необхідність у здійсненні судово-економічних експертиз (бухгалтерської, фінансової). Судово-економічна експертиза є найбільш типовим класом експертиз у методиці розслідування банківських злочинів. При побудові типової системи судових експертиз, що входять до цього класу, необхідно виходити з того, що хоча судово-бухгалтерська експертиза залишається одним із поширених видів, необхідність повного та своєчасного розкриття та розслідування економічних, в тому числі банківських, злочинів потребує проведення інших експертиз цього класу. Як показує вивчення матеріалів кримінальних справ, у ряді випадків без висновку експертів-економістів, фахівців з банківських операцій важко встановити деякі важливі для розслідування обставини.

Треба окремо виділити фінансово-економічну експертизу, що провадиться для вирішення фінансування та кредитування: чи за призначенням витрачалися кошти, одержані в порядку фінансування; чи порушувалися правила надання, контролю та повернення кредитів; чи виконувались правила нарахуван-

ня податків, відрахувань від прибутку та інших платежів; чи були порушення в галузі фінансування та кредитування та ін.

На нашу думку, є всі підстави для розробки банківсько-математичної експертизи за аналогією, наприклад, з економіко-математичною експертизою, що проводилась з метою з'ясування ступеня впливу розкрадань на зміну в системі техніко-економічних показників (ТЕП) підприємства (з методики Г. Матусовського, Є. Бодяньського, І. Плїсс).

Встановлення підрозділу банку та часових періодів виникнення суперечностей банківських показників, причин їх відхилення від тенденцій, що склалися в банківській технології, може бути здійснено за допомогою математичних методів.

О. ГОРОДИНСЬКИЙ (НЮА України)

ВИКОРИСТАННЯ СЛІДЧИМ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПРИХОВУВАННЯМ ВАЛЮТНИХ ЦІННОСТЕЙ

Лібералізація зовнішньоекономічних зв'язків, що почалася наприкінці 80-х років, стала причиною появи абсолютно нової для економіки України проблеми масової втечі з країни валютних коштів. За різними оцінками, річна втеча капіталу з України складає 2—2,5 млрд. доларів США. Так, за даними Центру громадських зв'язків Головного Управління по боротьбі з організованою злочинністю МВС України, на початок 1996 р. в Україну не повернено близько 4 млрд. доларів США, близько 2 млрд. доларів США знаходяться за кордоном внаслідок бартерних контрактів. За даними Головної державної податкової адміністрації України, з країни у 1992—1995 рр. було вивезено 6 млрд. доларів США, 400 млн. німецьких марок, що складає близько 1,6 млрд. доларів США щороку.

Відток валюти за кордон, що збільшився порівняно з 1991 р. в 16 разів, у виступах міністра внутрішніх справ, голови СБУ та Генерального прокурора на сесії Верховної Ради України 5 листопада 1996 р. був названий однією з криміногенних сфер.

В умовах економічних перетворень в Україні склалася тенденція, з одного боку, до переказу капіталів за кордон, а з другого — до неповернення валютних коштів.

Для вдосконалення методики розслідування економічних злочинів, в тому числі, й тих що вчиняються в зовнішньоекономічній діяльності, необхідні знання регулятивного законодавства у відповідних галузях економіки, широке використання нових досягнень економічних, насамперед бухгалтерських, та інших галузей знань.